

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven. Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő, Fűvészkert utca 1080.</p>
--	--	--

Petőfi vallásos világnézlete.*)

Szenteljünk néhány rövidke pillanatot Petőfi költészetének csak is egyetlen jellemző oldalára a vallási alkatelemre.

A vallásos világnézet a legnagyobb és irányadóbb költőknél nem hiányozhatik, mert a vallás az ember legmagasb lételeme. Dante, Milton, Zrinyi a költő, Shakespeare, Lessing, Göthe, Schiller, Lamartine, Tennyson, Hugó Viktor költészete nagyon tanulságos és koruk jellegét visszatükröző része a vallási elem. Shakespeare theológiája már ki van dolgozva, — érdekes ránk debreczeniekre és magyarokra, bele tekinteni Petőfi lelkébe műveinek szellemvilágba nyitó távcsövén, látni: minő volt a Petőfi theológiája, istentana? A lángész legjobban közeledik az ész örök forrásához, az isteni kútforhoz és annak egyik bizonyítéka a látnokság. Az ókor nagy látnokai Dávid, Ézsaiás és Ezékiel a legmagasztosabb költői mezben tárják ki az isteni tartalmat, Petőfi géniusza is szárnyalt a hit magaslatán. Igaz, hogy nála néha a hit fogalmai nem rokon tárgygyal párosítvák; néha a Tamás apostoli kétkedés elő-elő tör, a század reflexeként néha ellenmondásba látszott jönni, mi azonban Göthénél sokkal élesebb; de a legkomolyabb pontokon határozott és szilárd. Legalább is 62 költeményében lehet érezni a vallás ereinek lüktetését. Nála jellemző az is, a miről hallgat, mert ez bizonyítja, hogy a középkori fogalmakat mint a kijelentett vallás nem lényeges részeit, a haladás nevében mellőzé. Az a ki a költőről oly magasztosan vélekedett, mint ő, t. i.

„Tanuljátok meg, hogy a költő
Az istenség szent levele,
Melyet küld magas kegyében
Hozzátok gyarló emberek.“

(A magyar politikusokhoz.) Az magát a költészetet mint isteni közeget, szent lantot fogta fel. Petőfi hitt

*) Petőfi szobor-minta leleplezésének ünnepélyén 1883. október 31-én elmondott emlékbeszéd utolsó része.

Istenben; őt tartotta a boldogság adójának, az egyén pártfogójának, sorsunk intézőjének, teremtőjének és gondviselőjének, a remény szép virágai hintőjének, az áldások forrásának, jónak, kegyelmezőnek és nyilván ellenébe állítja a bálvány isteneknek „az igaz nagy Istent.“

Hitt a lélekben, mely más mint a test; a lelkiismeret mardosása, a morál egyik alapjában: „Nem féled a boszú istenséget, hogy szent czéljával ellenkezni mersz?“ Tisztátalan morált nem hirdetett, „égi kéz lövell tiszta lángokat a kebelbe.“ A szeretet drága érczbányáinak minden rétegét felderíté.

Hitt az ima erejében, az ima meghallgatásában; kéri az Istent, a templom és imádkozás szent előtté.

A bibliai képek és bibliai tanok, melyeket költészetében találunk, mutatják, hogy a biblia és fogalmai nyomot hagytak szívében. — Az általa használt bibliai képek következők: Kain és Ábel, Noé galambja, szivárványa, az özönvíz, a bárka, Mózes, Jozsué, Kanaán, próféták, apostolok stb. — A bibliai tanfogalmak közül használja ezeket: Isten félelem, Istenbe bizás, Isten haragja és kegye, kereszten függő istenember, megváltó, szentlélek, hit, remény, szeretet szentháromsága; Isten arcza, mely fényt lövel, Isten igéje, ihletés (inspiratio), áhitat, ég (vallásos jelentményben), utolsó ítélet, Isten átka, örökkévalóság, menny, pokol, hit, hit lajtorjája; a hitet drágának nevezi. Ezek az ő hittanának alkat elemei. Az ő „hit sajkája“ az általános keresztyénség óceánján fenlebeg, melynek a felekezetek nagy folyamai bele folynak az „evangyéliomi szövetség“ (Evangelica Alliance) világozó modorában.

Hitt a feltámadásba, a lélek más világba szállításába, az égben újra találkozásba, Isten életre ébresztő szavába „fiai az ég el nem feleli,“ a mennyországba, az üdvösségbe „a hit virága a siron tuli élet,“ melyről a „büszke elbizott ész egy hangot sem birt mondani.“ Idézzük a keresztyén reménytant (eschatologia) vigasztaló tanczikke gyanánt költőnk e megható sorait, mit földi boldogsága zenitjén hallatott:

„Nem az enyészet
Rideg tanyája
A koporsó, de vidám sajka ez,
Mely velünk e
Szép életből egy
Még szebb élet partjára át evez.“

(Szép napkeletnek.)

Örömmel kimondhatjuk, hogy Petőfi bibliai keresztényen költőnek tartható, szellemi és eszményi elvűsége fentartotta az ő szárnyait a tiszta látkörben. Ezt, ha valahol, itt illett és helyén volt feltüntetni. A hazafiság és vallásosság egyik kertjében e három százados kollégiumban méltán áll az ő szobra s méltán tehet sirjára theologiai ifjuságunk koszorút.)*

Balogh Ferencz.

Mire bánkódsz ó te én szivem! . . .

A német prot. énekköltészet ez ódon remekét, a magyar reformáció is felvette a közisteni tiszteleti énekes könyvbe. Eredetiben írta Hans Sachs a híres csizmadia poéta, (szül. 1494. november 5-én, meghalt 1576. január 25.) magyarra fordította — eddigi kutatásaim szerint — Pécseli Király Imre. A közénekesbe 1675. után vétetett be, kézirati gyűjteményekben azonban korábban is fellelhető már!

Sokkal érdekesebb s becsesebbnek tartom ez éneket, minthogy elmulasztanám rá felhívni az énekirás szent munkájával foglalkozó atyafiak figyelmét; ugyanazért közlöm eredetiben, azután Pécseli Király Imre fordításában, végre egy buzgó ifju atyánkfia átírásában; mert úgy, a mint mostani énekesünkben 190. sz. a. található, eredeti gyönyörűségeiből annyira ki van forgatva, megcsontva, — úgy annyira, hogy méltán kérdezhetjük, mi ok indítá a régi atyákat arra, hogy így elrontsanak egy — a maga nemében valódi — remek művet?

Magyarra leendő átdolgozása felette nehéz, azért pedig mert a német és magyar énekek, merőben különböző tulajdonságaik és sajátságaik vannak. A német ének meggyambus, trochäus, vagy coriambuson, s ha a vers tűrhető ilyen lábakon gördül le, rá szabják a dallamot, melynek beosztását a minden formátumra rá illő chorál méret vagy alla breve, s ezzel meg van minden.

A magyar ének legelső és elengedhetetlen tulajdonsága az, hogy sorszám szerinti méret legyen benne, ez a magyar versnek önmagában foglaltató belső tulajdonsága, s ez adja a magyar költészetben oly gyönyörűen hangzó rythmust, ezzel kell párosulni a külső tulajdonságnak, vagyis a versláb szerinti méretnek,

*) A Petőfi hittana igazolásául lásd „Petőfi Sándor összes költeményei“ Emich-féle 2-dik kiadását 1848—1861 I—IV. kötetben. I.: 174. 178. 182. 188. 213. 215. 221. 222. 322. 347. 360. II.: 12. 16. 18. 28. 34. 36. 45. 47. 65. 80. 87. 107. 110. 112. 113. 119. 121. 137. 148. 151. 168. 176. 184. 187. 208. 216. 221. 251. 270. 272. 312. 317. 329. 231. 335. III.: 97. 111. 113. 131. 154. 181. 183. IV.: 17. 31. 58. 61. 103. 104. 105. 132. 158. 208. 109. 235. 259. lapokat.

mert ez, t. i. a versláb szerinti méret, és a zenei kifejezés a magyarban, tökéletesen egy és ugyanaz. — Ezért mondom és mondom örökké, hogy az ugynevezett műverseket magyarul énekelni nem lehet, sőt magyar dallamot se lehet rájuk csinálni, mert az idegen alakzat, idegen kifejezést igényel. Sőt a belső és külső tulajdonságnak a magyar ének s dalban annyira össze kell párosulni, hogy ha például egy magyar dalt, — melyre az illető zeneszerző nem a vers belső tulajdonságának megfelelő nótát alkalmazott — el-éneklünk, valami kiállhatlan zökkenéseket veszünk észre. Például: mindenki ismeri Petőfinek eme versét:

Fiuk az Isten áldjon meg,

Én is iszom, igyatok . . .

a zenész, ki e dalnak nótáját szerzette, nem ismerte fel a vers belső tulajdonságát, a benne rejlő rythmust nem fogta fel, coriambicus dallamot alkalmazott minden sorára, holott nem minden sor coriambicus rythmust ad, ezért olyan zökögös ez a dal, dalolás közben! A vers is pompás (önmagában), a dallam is nagyon jó (külön, önmagában), — de mert a dallam rythmusa nem párosul össze a szöveggel, zökögös a nóta!

A zenész — mondom — coriambusul vette a verset s osztotta így: 4+4:

Fiuk az Isten áldjon meg,

Én is iszom | igyatok,

Mert nem nézhe | tek vidámon

Végig elha | gyott hazámon,

Csak mikor ré | szeg vagyok . . .

holott a verssorokban foglaltató helyes és igazi rythmus ez:

Fiuk | az Isten áld | jon meg,

Én is iszom | igyatok,

Mert nem | nézhetek vi | dámon

Végig | elhagyott ha | zámon,

Csak mikor | részeg va | gyok . . .

ámde ezen beosztás szerint a dallamot énekelni nem lehet!

Akárhányat lehetne ily példát felhozni költészetünk-ből, midőn t. i. a zenész hibás, és össze nem vágó rythmust alkalmazott, s az a dal egy sem folyékony.

Már most egy idegen szöveg és dallam átültetésénél legelső kötelességünk az, hogy kikeressük: micsoda rythmust ad egyik vagy másik? mert nyelvünk és zenénk szerint, csak így lesz élvezhető magyarul!

Hans Sachs énekénél a szöveg nekünk semmi rythmust se ad, de már a dallamból igen talpra esett magyar dactylus rythmust nyerünk, olyat mely szépen megfelel egy-egy magyar költészeti sornak, s ha már ez éneket ilyen méreten írjuk át, nyerünk egy olyan éneket. mint például Szenczi Molnár Albert zsoltárai, mely az ő igaz szavai szerint „magyar zubon köntöskébe van öltöztetve.“ Magyar dactylus kifejezéssel éltem az imént, igen, mert mint már másutt is kifejtém (Arany után), van német dactylus is, mely a miénktől merőben különbözik, már csak azért is, mert a miénk üteny beosztása $\frac{2}{4}$, a németé pedig $\frac{3}{4}$.

Ha a nyomda kóta betűkkel rendelkeznek,*) a különbséget még szembeszökőbben kimutathatnám.

Az általam meghatározott rythmust majd alább lássuk, most nézzük az eredeti szöveget, ez így van:

*) Rendelkezik!

Warum betrübst du dich, mein Herz,
Bekümmerst dich und trägest Schmerz
Nur um das zeitlich Gut?
Vertrau' an deinem Herrn Gott,
Der alle Ding erschaffen hat.

Er kann und will dich lassen nicht,
Er weiss gar wohl, was dir gebricht,
Himmel und Erd' ist sein.
Mein Vater und mein Herre Gott,
Der mir beisteht in aller Noth.

Weil du mein Gott und Vater bist,
Dein Kind wirst du verlassen nicht,
Du väterliches Herz.
Ich bin ein armer Erden-Kloss,
Auf Erden weiss ich keinen Trosst.

Der Reich, verlässt sich auf sein Gut,
Ich aber will vertrauen mein'm Gott:
Ob ich gleich werd veracht't,
So weiss ich und glaub vestiglich:
Wer Gott vertraut, dem mangelt nicht.

Elia! wer ernährte dich,
Da es so lange regnet nicht,
In so schwer'r theurer Zeit?
Ein' Witwe aus Sidonier-land,
Zu welcher du von Gott warst gesandt.

Da er lag unt'rm Wacholderbaum
Ein Engel Gott's vom Himmel kam,
Und bracht ihm Speis' und Trank:
Er ging gar einen weiten Gang,
Bis zu dem Berg, Horeb genannt.

Des Daniels Gott nicht vergass
Da er unter den Löwen sass,
Sein Engel sandt er hin,
Und liess ihm Speise bringen gut,
Durch seinen Diener Habakuk.

Joseph in Egypten verkauft ward,
Vom Pharao gefangen hart,
Um sein'r Gottsfürchtigkeit.
Gott macht ihn zu ein'm grossen Herrn,
Dass er konnt Vat'r und Brüd'r ernehr'n.

Es liess auch nicht, der treue Gott,
Die drei Männer im Feuerofen roth,
Sein'n Engel sandt er hin
Bewahrt sie vor des Feuers Glut,
Und half ihnen aus aller Noth!

Ach! Gott, du bist noch heut so reich,
Als du bist gewesen ewiglich;
Mein Vertraun steht ganz zu dir;
Mach mich an meiner Seele reich,
So hab ich gnug hie und ewiglich.

Der zeitlich'n Ehr will dich gern entbehren,
Du wollst mir nur das Ewge gewährn,
Das du erworben hast
Durch deinen herben bittern Tod,
Das bitt ich dich, mein Herr und Gott.

Alles, was ist auf dieser Welt,
Es sey Silber, Gold oder Geld,
Reichthum und zeitlich Gut,
Das währt nur eine kleine Zeit,
Und hilft doch nicht zur Seligkeit.

Ich dank dir, Christo, Gottes Sohn,
Dass du mich solchs erkennen lon
Durch dein göttliches Wort,
Verleih mir auch Beständigkeit
Zu meiner Seelen Seeligkeit.

Lob, Ehr und Preis sey dir gesagt
Für alle dein' erzeugte Wohlthat,
Und bitt demüthiglich:
Lass mich nicht von dein'm Angesicht
Verstossen werden ewiglich.

Pécseli Király Imre fordítása, a maga valóságában
megvan a régi énekes könyvben 342. sz. a. eképen:

Kálmán Farkas.

(Folyt. köv.)

Haladás a theológiában.

(Folytatás.)

Elfogadva ez apologia elveit, annak némely igen komoly eschatologiai következményeivel együtt, Smyth, mint evolutionista apologéta szólván, tovább megy egy közelebb megjelent munkájában, a régi hit szemle alá vételére az új világosságban. Bár félig öntudatos róla, hogy az új világosság maga is változékony, halad ő mégis tovább az adjustálásokkal a csaló fény világosságánál. Az eredmény az, hogy a régi hit nem csak új világosságban jelenik meg, hanem alakjában annyira megrövidítve és eltorzítva, hogy az azonítás alig lehetséges. A régi hit e munkában oly readjustálások alá vétetett, a minők alá vétettek volt II. Tiglath Pileser palota ékességei Esarhaddon által, ki fejjel lefelé fordítá meg azokat és úgy metszé és csiszolá ki, hogy találók legyenek az eredeti faragók és művészek eszméitől teljesen idegen környezethez.

Az időelőtti apológiák ép oly nem okosak a theologiai dolgokban, mint a társadalmi forgalomban. Ha readjustáljuk hitünket a tudományos spekuláció mindig változó teoriáihoz, évenkénti, vagy félévenkénti módosításokra fogjuk magunkat lekötöztetettnek találni; és végül is azt a felfedezést tenni, hogy mig nem értük el célunkat a tudományférfaik kibékítésében, megingattuk hitökben gyengébb testvéreink közül némelyeket. Az ily readjustálások igen különös kvalifikációt kívánnak. Annak, ki e feladatra vállalkozik, tekintetbe kell vennie 1) hogy valyon a tudományférfaik állítólagos adatai valóságos tények-é, nem pedig talán oly mystikus fajtájuk, mint a Haxley-féle Bathybius; 2) hogy valyon a tudományos deductio törvényesen vonatott-é;

3) hogy valyon az adjustálás végett ajánlott tani nézetek összhangban vannak-e az Isten kijelentett igéjével; 4) hogy valyon kerülvén az Esarhaddoni expedienst, megfogja-e a tudományos theoriát itélni az inspirált okmány világosságában? Ezen feltételek első hármát senki sem fogja kifogásolni, a ki csak némi igényt tart a meghallgattatásra; és a negyediknek úgy kell tekintetnie, mint kánonnak vizsgálódásaink vezetésére a nyomozódás mindazon körében, melyre a kijelentés ráveti a maga fensőbb világát. Tényleg az csak egy másik módja annak, hogy azt mondjuk, miszerint a már megállapított igazságok határköveikül tekintendők a további kutatások vezetésében. „Élet nélküli számításainknak“ a haladás utain, a mennyei világosságra irányuló figyelések által kell megigazulniok.

Ha a czélzott író figyelt volna ezen szabályokra, sohasem fogadta volna el a látható universum végleges dissipatiojáról és tökéletes végkimerüléséről szóló következtetést, vagy kísérlette volna meg a szentirati tanok readjustálását, a mennyről, a halottak feltámadásáról, az anyag lényeges romlandóságának felvétele alapján. Ő belátta volna, hogy, még saját megmutatásuk szerint is, a „Láthatlan világegyetem (The Unseen Universe)“ írói elvesztettek minden jogot ily kosmikai katastropha jóslására. Azt tartván ugyanis, a minthogy ők úgy tartják, hogy a kinetikus erő és élet a kosmosban csak oly értelmes cselekvő egyén felvételének alapján, a ki a létrehozója az egyiknek, és csak oly élő cselekvő egyén felvételének alapján, a ki a létrehozója a másiknak, magyaráztatik meg, ezen kitünő tudományférfiaknak ehhez képest kellett volna módosítaniok jóslatukat és azt kellett volna következtetniök, mint tudományférfiaknak (összhangban a szentírás tanításával, mely úgy terjeszti elő ezen cselekvő egyének előbbikét, mint olyant, a ki táplál mindeneiket hatalmas beszédével és úgy beszél róla, mint olyanról, a ki által állanak együtt mindenek), hogy a míg az erő és élet ezen létrehozói léteznek, addig nincs semmi tudományos alap annak hívésére, hogy a látható világegyetem végtére kimerülve fog lenni. Azon világegyetem végkimerülését, mely erőre és életre oly cselekvő egyének lényege által keltetik, ugyanazoknak akarata és souverain jótetszése által kell meghatározatnia, nem pedig azon anyagi elemek tulajdonságai és törvényei által, melyek annak szerkezetébe lépnek. Miképen az anyag tulajdonságainak és törvényeinek ismerete sohasem képesítette volna a tudományférfit az erő és élet létrejöttének megjósolására (a mint az meg is van engedve az értelmes, élő cselekvő lények felvételének megengedett szükségességében) azonképen teljesen világos, hogy az oly ismeret nem képesítheti őt ezen titokzatos tünevények megszűnésének előrelátására sem.

Bethlendi Endre.

(Folyt. köv.)

Megjegyzések egy reggeli ének bírálatára.

(Vége.)

Nem hagyhatom még megjegyzés nélkül a prosodiát, melyre nézve t. K. F. ur azt mondja, hogy az 1. 2. soroknál dactylus, spondeus és anapestus, a 3. 4. soroknál pedig coriambus. Nem véve számba azt, hogy a spondeus lábak megvannak, ez igen téves állítás, mert kivéve az egy „tegnapi“

szót, az 1. 2. sorokban dactylus láb sehol sem fordul elő; s ez áll az anapestus lábakra nézve is, mert ha leszámítjuk a 6. vers „ha nehéz“ kifejezését az 1. 2. sorokban a jelzett helyeken anapestus lábak sehol sincsenek. — A mi a 3. 4. sorok prosodiáját illeti, az sem coriambus, mert a „terhe után“ kifejezésen kívül a 3. 4. sorokban coriambus sehol sem fordul elő. Az anapestus és coriambus lábak igen szépen gördülnek és zengzetesek, de alkalmazásuk gondot ad az íróknak.

Különben, hogy ez ének nem olyan prosodiával készült, mint t. K. F. ur ismerteti, az az ének becséből nem von le semmit; határozottan szebb a hangzat benne ott, hol a 4+4 ütem van alkalmazva s itt olyan lábak fordulnak elő, mint más ilyenmü költeményeinkben található, még akkor is, ha az író trocheus vagy jambus méretet választott, — nevezetesen pedig dijambus, ditrocheus, stb. az 1. 2. sorokban méretről nem lehet szó sem, mert a 3+2+3 beosztás nyakát szegte.

Azt mondja végül t. K. F. ur, miszerint „a magyar költészetnek egyik ragyogó, csillogó oldala minden más nemzetek poesise s dalai felett az, hogy az egyenlő számú sorokat meglepő változatossággal osztja be.“ A zeneköltészethez nem értek, tehát ott hiszem, hogy a beosztás változhatik, de alig képzelem, hogy ott is soronként történhessék ez, hanem csak bizonyos esetekben. Azonban a mi a magyar költészeti darabokat illeti, a fent jelzett állításnak alapja nincsen; mert midőn az 1. 2. sorban 3+2+3 a méret, s ezután a 3. 4. sorban 4+4 ütem következik, ez ugyan változatos, de nem beosztás.

A magyar költészeti szabályok egyenesen megkövetelik, hogy ha a költemény vers-szakokra van osztva, az első versszakban felvett beosztást az egész költemény megtartsa, és ha a versszak egyenlő hosszú sorokból áll, mint ez az ének, az első sorban felvett beosztás mindenütt megmaradjon. Csakis nagyon kiváló esetekben történhetik az, hogy a kezdetben felvett ütem megváltozik; példa rá Geleji Kovács Gyula „Lehel“ czimü költeménye, melyben midőn Lehel a kürtön játszani kezd, a költő az érzelmek jelenítésére egészen más méretet és beosztást alkalmaz a költeményben, mint a költemény elő és utó részén. Ha azonban a költemény nincs versszakokra osztva, a szövegen keresztül több helyen változhatik a beosztás a tartalomhoz képest, de itt sem soronként. Igen alkalmas példa erre Geleji Kovács Gyulának „Árpád siri álma“ czimmel írott gyönyörű költeménye.

Az énekügy érdekében ennyit kívántam helyreigazításul elmondani, ismételve azt, hogy a nyolcztagos soroknak csak a 4+4 hangsúlyos ütem alkalmazása felel meg.

Kótai Lajos.

A bibliai hat napi teremtés elbeszélése és a tudomány mai adatai összhangzása.

Gyakran tétetett s tétetik azon ellenvetés, miszerint a Mózes által leírt hat egymásra következett napon történt teremtés, főképen annak sorrendje a geologiai tudomány tényei által be nem igazolható, sőt előtök nagy részben, különösen a negyedik napi teremtést illetőleg, úgy tünnek fel mint képtelenség. Azonban ezen vélt képtelenséget épen

maga a geologia mélyebb vizsgálódása és a teremtést leíró héber szöveg egyes szavai eredeti s teljes értelmébe behatolás egészen eloszlatja, sőt a két előadást: a Mózes és a geologia előadását csudálatra méltó módon összeegyezteti. A nem rég elhalt világhírű természettudós főképp geolog Agassiz ezen összeegyeztetést mélyebb buvárkodása közben mindinkább felfedezvén s kibizonyítva látván szólott így: „Mózes vagy teljes isteni kijelentést nyert, vagy a tudományosság mai színvonalán állott. Más nem lehetséges.“ De térjünk magára a tárgyra, megjegyezvén, hogy a következő tanulmány francia kutfőből van merítve.

A geologiai tanulmány eredménye szerint földünk a multban izzó folyó tömeg volt, s futásában lassankint hülve, felületén vékony granit kérget kapott. A hő alább szálltával a vizet és léget alkotó, eddig külön volt gázok egyesülvén, a gömböt kettős burokkal: a híg tengerrel és a légi gőzkörrel vonták be. Majd a benső tűz, a folyton forró viz és a belőlről kitóduló gáz hármass hatása alatt a gránit alap kopott s részben feloszlott. Az így előállott gránit törmelékek, vegyülve a folyó érczek tajtékjával, egymás után a kemény alapra letelepülvén, alkották az üledék sziklák első s alsó lerakományait. És mivel ezekben semmi ásatag maradványokat nem találtak: következtették, hogy gömbünkön, története ezen periodusában, a müves élet még el nem kezdődött.

Ezen első alakulásra következett egy másik, a siluri sziklák alakulása, melyekben a moszatok, állatnövénnyek, puhányok és helyanczok szerény alakjában, a müves élet először tűnik fel.

A következő, a devoni sziklák alakulását már a teremtés emelkedése jelzi a gerinces halak és száraz plánták életre keltében, a midőn a viz alatt rég képződött földboríték a benső tűz, a lángoló gáz ereje által feloszlatott a tenger mélyéből.

A devoni periodus után jött a szénképző kor, melynek köszén telepei a földi növényzet roppant hatalmas voltát bizonyítják.

A köszénképző periodusra következett a permi föld és a jurai kor, midőn a növényélet észrevehetőleg alább szállt; de a léglehellő csuszók: a tengeri, száraz és repülő gyíkfélék képtelen sokasága lepte el a földet, és megjelentek a madarak is.

A csuszók korára jött a földi emlősök kora, az első zsacskósoktól fogva az óriási husevőkig, melyek a síkságokat és erdőket a harmadik és negyedik — tertiaire és quaterniure — korban egészen elborították.

Végre jött a felső lerakományok időszaka, melyekben semmi új teremtés nem található — a legfelsőbbig: az emberig, a kinek létezését illetőleg kétségbe vonhatatlan nyomokat fedeztek fel.

Ezeket így tudva, nyissuk fel a Genesis első lapját s kérdezzük: van-e egyezés vagy eltérés a mózesi cosmogonia és a közt, a mit a geologia tanít.

A geologiai tudomány kezdetén, mintegy egy századdal ezelőtt, az ellentét kétségbe vonhatlannak látszott, s a geologia erősen megtámadtatott, s legkiválóbb nehézséget okozott a földnek Mózes szerint szinte új volta, egybehangolva a geologiai felfedezések szerinti végtelenül régiebb voltával. Próbálták is a kiegyeztetést, mint Chalmer s má-

sok, kik oly formán vélekedtek, hogy az ásatagokkal teljes föld egy elővilág omladékai, mely világ minden növényeivel és állataival ama „Kezdet“ és a világosság újból feltünése közötti időközben létezett. Ez időközben ideiglenesen a világosság elsötétült, minden élet, állatot és plántát sötét zúrtömög nyelt be, az egész föld iszonyu rom, puszta és üres lett, míg az örök Isten hatalmas szava a világosságot újból kitündököltette és a földet a ma is meglevő növényekkel és állatokkal benépesítette.

Hanem ezen vélemény vagy állítás elsőben is nyelvészetiileg (héber) tarthatatlan: össze nem egyeztethető a Genesis elbeszélésével, Isten jellemével és földtan megállapított tényeivel.

De hát a bibliai elbeszéléssel, egyszerű s természetes értelemben véve azt, nem lehetne-e valamikép a geológiát kiegyeztetni. Buckland azt mondja, hogy ez volna a legjobb, ha ki lehetne egyeztetni a tudomány tényeivel és az írás nyelvvel. Azonban erről majd alább.

„Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet.“ Hogy volt idő, midőn semmi, sem ég sem föld nem volt, ellentétben a régi görög bölcselők véleményével, kik az anyagot öröknek mondották, — ez kétségkívül nagyfontosságú igazság, hanem erről a geologia határozottan semmit sem mond, következésképp azzal itt nem foglalkozhatunk. Csupán azt jegyezzük meg, hogy sem mellette, sem ellene nem szól. Itt azonban szerzőnk nagyon hosszasan érvel az örök anyag és annak saját cselekvősége ellen, állítván, hogy ha az anyag örök: öröknek kell lenni annak teremtő, életadó erejének is; s ekkor miért kellene annak millió években keresztül szunnyadni. — Ezenkívül a fokozatos fejlődés törvénye, mely az anyagot az egymást követő átalakulások sorain keresztül hajtja a holt vagy műszeretlen állapotból az élet legmagasb fokáig, sehol sincs jobban meghazudtolva, mint a geologia mezején. Erősen ki van mutatva, hogy még eddig semmi egybekötő kapcsolatot nem tudtak felfedezni a kö és állat vagy növény között, semmi olyat nem, a mi csak sejtetni is hagyná, hogy ez ür valaha kitöltessék.

„Hanem a föld vala puszta és üres és sötétség vala a mélység színén.“ Tehát a föld körül, a vizek mélysége s a felett sötétség és a mélységben mint a földön üresség: ez a kép van a fentebbi szavakban.

Emlékezzünk csak vissza a fentebbiekre, hogy a geologia tényei mit tártak fel előttünk gömbünk legelső állapotáról és azt fogjuk látni, hogy a legmeglepőbb hasonlóság van ez és a biblia elbeszélése közt.

Elsőben is a geologia tanítja, hogy volt idő, midőn vizek borították a föld egész felületét, a mely Marchison számítása szerint 26,000 lábnál csekélyebb nem volt, és az élettelen rendszeri alakulás periodusában esett.

A geologia tanítja azt is, hogy a gömbünk első burkát képező gránit kéreg, a benső tűz miatt akkor folyó állapotban lévő földi anyag fokokinti hülése következtében keletkezett, de hogy még sok ideig a gránit sziklára települt első üledékeken felül a környező viz nagyon forró volt. — Ez a nagy fokú hőség a vizek felszínén roppant párolgást okozott. Csak képzelje az ember a forró fővő hullámokat szétbontott gőzzé és égő gázzá válva, mely a benső tűz által kiszórt iszappal és gázzal összevegyült: s mindjárt átlátja, hogy ezek a roppant gőzök, mily sűrű és vastag sötétséggel vonták be a földet. És csak a föld fokokinti hülése követ-

keztében lett az, hogy a gőzök vékonyulván, utat nyitottak a világosság tengerének. Mindaddig, mint Mózes mondja: „sötétség vala a mélység színén.“

Hanem még több. Ez a vízzel fedett és sötét föld „puszta és üres vala;“ semmi nyoma a műves életnek.

Épen ezt tanítja a geologia. Az akkor képződött legelső sziklaágyakban semmi állati, vagy növényi maradvány — ásatag — nem fedezhető fel. Innen a geológok azt következtették, hogy e földön nem mindig létezett élet. És ez tökéletesen megegyez azzal, a mit a biblia tanít: „Hanem a föld vala puszta és üres.“

Könyves János.

kismarjai ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

A Luther-ünnepély Wittenbergben.

A „Neue Evang. Kirchenzeitung“ után.

Ama nagyszerű és kegyeletes ünnepély, melyhez oly régen készültek a wittenbergiek, immár véget ért. Nagyon sok kül- és bel akadályt kellett az ügyes rendezői kezeknek legyőzni, hogy a tervezett cél megvalósítva legyen. Dacára azonban a legnagyobb ügybuzgalomnak, azon nemes lelkesültségnek és kitűnő vendégszeretetnek, — mely nem csak Wittenbergben, hanem még a környékén fekvő falvakban is oly nagy mérvben nyilvánult, az ünnepély még sem nőhet ki magát oekumenikussá. Schrödernek, a wittenbergi kerület országgyűlési képviselőjének közzé tett gyanúsító levele, igen sok kebelben meg ingatta az ünnepély iránti rokonszenvet, csökkentette az érdekeltséget. A közönyt sokaknál nem volt képes eloszlatni Rietschel württembergi superintendensnek nyilatkozata sem, melyben pedig tisztán és világosan kimutatja, hogy Schröder több állítása egészen indokolatlan. Nem áll ugyanis levelének ama tétele, mintha az ünnepélyre csak a pozitivisták hívatlak volna meg személyesen, míg a prot. egyeleti tagok egyszerűen mellőztettek. Személyes meghívó a császár magas családja kivételével senkihez sem küldetett; ugyanazért a prot. egyelet elnöke nem veheti zokon, ha az állam fővel egyenlő megtiszteltetésben nem részesült.

De bármily különböző nézetek terjedtek is el az ünnepélyről magában Wittenbergben: a polgárok higgadt, józan gondolkodása nem engedhette meg azt, hogy a városnak fényes multja s nagy hírneve valamiképen beszennyeztesék, az ünnepély megzavarásával.

Wittenberg, az ünnepély minél magasabb tételére megtette mindazt, a mi tehetségében állott. Az agg város öröm és fénytengerben uszott ez alkalommal. Megszámlálhatatlan embertömeg özönlött a pályaudvartól a kapukon keresztül, a magasabb osztályu gymn. tanulók szives kalauzolása mellett. A tömeg óriási zsbáját tudórgé a nagy templom harangjainak ünnepélyes zúgása, mely egykor a reformáció napjaiban, Luther predikációjának hallgatására szólította a hívő népet. Majd megzendült a templom kettős tornyának magas erkélyén a kürtösök fúvóhangszerein az „Erős várunk nekünk az Isten“ kezdetű éneknek gyönyörű dallama, melyre az özönlő sokaság, mint varázsütésre, egyszerre megállott. Ezzel kezdetét vette a Luther ünnepély.

Ezen nap estvéjén a vár kápolnájában, melynek ajta-

jára volt kiszegve amaz emlékezetes 95 tétel — isteni tisztelet tartatott. Már az ünnepély megkezdése előtt jóval ezer meg ezer ember lepte el a templom előtti tért; s alig hogy megnyiták az ajtók, egy perc alatt zsufolásig lett tömve a terem hallgatókkal. A hat részből álló liturgiát Rietschel tartotta, felemlítvén kitűnő beszédében az egyház nyomorult helyzetét, Isten könyörületességét, Luther küldetését, az evangy. hirdetését, s az egyház küzdelmét és diadalát. Megnyitó beszédet előzőleg az érdemekben megöszült 90 éves főconsistoriumi tanácsos, Schmi eder mondott. Sajnos azonban, hogy e tartalomdus beszédet csak a közelállók hallhatták és élvezhették. Különös elismerés illeti még Stein zenetanárt is, ki nem kevésbé működött közre az isteni tiszteletnek minél megragadóbbá tételére.

A templomból egy, a város mellett levő kert tágas termében gyűltek össze. Itt a kölcsönös bemutatások és üdvözlések után Möller fősuperintendens mint bizottsági elnök emelt szót, szépen fejtegetvén ezen ünnepély keletkezését, célját, s főleg oekumenikus jellegét. Majd ezután Dr. Schild polgármester üdvözlé a vendégeket; s végül a külföldi küldöttségek szónokai mondtak nagy tetszéssel fogadott beszédet.

Szept. 13-án, csötörtökön már korán megkondultak a nagy templom harangjai, hirdetvén az ünnepély első hajnalának fölhasadását. Erre a kürtösök karéneke következett. Az ünneplő sokaság, gyalog és szekereken minden felől özönlött a templom felé, mely a tömegnek csak egy részét fogadhatá be. A díszmenet a vártemplom elől indult meg, élén Luther utódaival; azután következtek az egyh. és ünnepi tisztviselők; végül pedig az idegen világi küldöttek és papság lelkészi díszöltönyeikben. A díszmenet ilyen berendezésének lett aztán az a következménye, hogy a papság elől a templomban már minden hely el volt foglalva s ezért, egymástól szétszakadva, csak egyes csoportokban helyezkedett el. Megjelentek a fősuperintendensek, az egyházi főhatóságok küldöttei, a reformáció egyes mozzanatairól híressé vált városok polgármesterei, egyetemi rektorok, dékánok stb.

A tömeg a templomban elrendezkedvén, nagy csendben várakozott a trónörökös megérkezésére, ki Albert herceg társaságában csakugyan meg is jelent. A mint elhangzott az „Erős várunk nekünk az Isten“ kezdetű ének, Dr. Schultze lépett a szószékre, s Máté evangy. 21. 42. 43. v. alapján nem kevésbé orthodox színezetű ünnepi beszédet tartott, szépen fejtegetvén, hogy Luther nem magát, hanem Jézus Krisztust akarta tenni az egyházi élet sark- és próbakövévé.

Az isteni tisztelet végeztével, a várkápolnába tért a trónörökös. Sokáig állott meghatottan hona legnagyobb férfának koporsója fölött; majd ezután a Luther sirboltján levő egyszerű bronz emléklapra helyezett díszes babérkoszorut. Innen a Luther-csarnokba lépett, hogy azt ünnepélyesen nyissa meg. Ugyancsak itt olvastatta fel a császárnak hozzá intézett, s képviselétével megbízó, következő tartalmu levelét: „Tudomásom szerint folyó évi szeptember 12—14. napjain tartatik meg Wittenbergben Luther születésének négyszázados évfordulója alkalmából a Luther-ünnepély. Hozzám intézett kérésöknek, hogy személyesen megjelenjek, — nem tehetek eleget. Azonban mint jó keresztény és legfőbb egyházkormányzó, meleg érdeklődéssel vi-

seltetek minden olyan ünnepély iránt, melynek czélja a prot. hitet csorbitatlanul kifejezni. Méltánylom azon áldást, mely egyházunkra abból áradhat, hogy szétszórva élő hitfeleink is mindenütt emlékeztetnek ama nagy örökségre és nemes javakra, melyekkel az Isten minket a reformációban megajándékozott. Főleg Wittenbergben, Luther áldásdus működésének helyén, nem szeretnék képviseletlenül maradni, minthogy ez tulmegy a helyi ünnepély keretén. Ezért császári és királyi felségedet, kedves fiamat óhajtom megbizni képviseletemmel. Istentől pedig azt kérem, hogy legyen ez ünnepély ébresztője az evangy. buzgóságnak, szilárdítója a jó erkölcsnek és az egyházi béke fenmaradásának. — Kelt Babelsberg kastélyunkban 1883. augusztus 25. Vilmos.

Sulyok István.

(Folyt. köv.)

A Leibnicz-ünnepély Lipszében.

Legnagyobb fiának, Leibnicz Gottfried Vilmosnak emlékezetére gyönyörű ünnepélyt rendezett Lipsze folyó évi október hó 25-én.

E napon az egész, — de főképp a belváros s különösen a Tamás templom (Thomas kirche) környéke az ünnepélyesség színét ölté magára. A házak tulajdonosai engedve a hozzájuk hirlapilag eleve intézett felhívásnak, az ünnepély napján lobogókkal, szalagokkal s zöld levelekből, lombokból font koszorúkkal diszíték fel házaikat; nevezett templom déli oldala mellett elterülő téren. — hol a déli 12 órakor leleplezendő szobor betakarva állott, szebbnél szebb zászlókat lengetett a szél s vert a sűrűn hulló eső; az egyetemi előadások szüneteltek; az utcák a látni vagy legalább halálni vágyók ezreivel valának telve.

A tulajdonképeni ünnepély d. e. 10 órakor vette kezdetét az egyetem (augusteum) aulájában. Zsufolásig telt meg e szép és nagy terem; benne több képek és faragványok között koszorúzott fővel Leibnicz nagy mellszobra; közepén karszékeken a legelőkelőbb hallgatóság foglalt helyet, körül övezve a Verbindungjaik zászlói alatt nagy számmal besereglett egyetemi hallgatók által. Pontban 10 órakor megzendült az ének, gyakorlott énekkar által zene kíséretében előadva. Elhangzása után Dr. Heinze egyetemi tanár (s jövő évi rektor) lépett a diszes katedrara s egy órahosszig tartó szép beszédet olvasott fel a nagy ünnepelt élete és működése felett. Utána újra ének következett, szintén zenekísérettel, mely be is zárta az Aulában rendezett ünnepélyt.

Innen a Tamás templom melletti térre vonult az ünnepelő gyülekezet a szobor leleplezésére. Az újra felhangzott ének után Dr. Georgi városi főpolgármester tartott beszédet, melynek végső szavai alatt leesett a lepel a gyönyörű ércszoborról. Dr. His, ez évi rektor magnifikus szónokolt ezután igen szépen és hatásosan. Végül az énekkar lelkesítő éneket zengett s a szép és a nagy ünnepelt nagy nevéhez egészen méltó ünnepély véget ért.

Az ércszobor — mint már említém — a Tamás templom mellett, a művészi kivitel egész méltóságával emelkedik a magasba. (Azért állítottatott e helyre, mert a hagyomány szerint Leibnicz szülőháza itten körül volt.) Márvány talapzaton, érc emelvényen, vállán köpennyel, melyre gön-

dör hajfürtei omlanak s kezében nyitott könyvvel, délre tekint a megörökített hatalmas alakja; arcán mély gondolatok vonásai ülnek. A négy szegletű emelvény négy oldalán négy női alak van ülő helyzetben. A déli oldalon levőnek térdén könyv, jobbjában tükör, ez a bölcsészetet jelképezi; felette e szavak olvashatók: Gottfried Wilhelm Leibnicz. A nyugoti emelvény oldalon szintén egy ülő nő látható könyvvel, melyre e szavak irvák: „Corpus juris,“ e kép tehát a jogtudományt ábrázolja. Az északi oldalon könyvvel s jobbjában keresztrel szemlélhető nő a theologia képviselője. A keleti oldalon szintén könyvvel s egy csészével, melybe egy kigyó nyul be, ülő női alak, az orvosi tudomány jelképe.

Valóban Leibnicz megérdemelte szülővárosától egy a szép ünnepélyt, mint e pompás szobrot. Itt született ő (1646. június 21.), itt lépett már 15 éves korában (1661-ben husvétkor) a helybeli egyetem tanulóinak sorába, itt kapott baccalaureatust stb., szóval jövő nagyságának alapja itt vetetett meg. Ő maga is igen jó emlékekkel viseltetett mindig szülővárosa iránt, s annak szép kertjéről, a Rosenthálról, többször megemlékezett később is, midőn már a nagy világba kilépett s midőn már éltének napja alkonyatra hajlott. (Lásd levelét Montmorthoz 1714-ből, 2 évvel halála előtt.) Sok oldalú tudománya s ennek következtében folytonosan emelkedő hire, kitűnő tudósoknak és államférfiaknak ösmeretségét, sőt barátságát szerezték meg számára (mint p. Boineburg, a mainzi választó fejedelem titkos tanácsosa; Hughes, a hirneves természettudós; Walther, Collins, matematikusok; Oldenburg, (kinek közvetítése folytán Newtonnal is levelet váltott); Nagy Péter orosz czár stb. s több magas hivatalba juttatták őt. Halála Hannoverában érte 1716. november 14-én, hova még 1676-ban meghivatott János Frigyes herceg által a hercegi könyvtár könyvtárnokául s hol szintén egy szép emlékszobor hirdeti nagy nevét.

Az itteni lapok elmondták, hogy Leibnicz philosophus, matematikus, historikus, theologus, elméletileg képzett államférfi, nyelvbuvár, költő stb. volt. Igen, ha azt vesszük, hogy ő költeményeket (p. o. epigrammokat) is irt, ő költő is volt; ha tudjuk, hogy értekezéseket, munkákat készített a jog, theologia stb. mezején is, úgy jogtudós, theologusnak is nevezhetjük őt. De minak a sokféle elnevezés? Elég, ha azt mondjuk, hogy Leibnicz valódi, per eminentiam bölcsész volt, ki az által szerzett magának mint bölcsész halhatatlan nevet, mert az emberi tudás minden nevezetesebb mezejét felölelte.

Dicsőfi József.

(Vége köv.)

A hertelendyalvi ev. ref. leányegyház köréből.

Ápril hó 8-dik napja és így épen vasárnap volt, midőn a Bukovinából vissza települő magyar véreink közül, három ref. vallású férfi bejött hozzám, hogy — mint mondák — megnézzék „hogyan van a tiszteletes ur?“ Őszinte hitsorsosi és honfiai szeretettel üdvözlém őket s üdvözöltettem általok az összes bevándorolt csapatot, kivált hitfeleimet, kívánva, hogy a régi mégis új haza földjén találják fel azon boldog megelégedést, a melynek kereséséért ide vágyakoztak. Egy-

házi és lelki gondozásukat illetőleg előadtam, hogy bármikor és bármilyen tekintetben teljes készséggel szolgálatukra állok s örvideni fogok, ha mennél többet tehetek boldogulásukra s óhajaik teljesülésére. Még akkor Ivanován voltak elhelyezve, a mely régi telepes község Pancsovától 23 kilométernyi távolságra esik. De biztosítékuk volt a felől, hogy a ref. vallásuk, a könnyebb egyházi gondozás tekintetéből, mindnyájan a Pancsovához nem messze eső Hertelendyfalván fognak állandóan letelepítettetni. A telepítés azonban rendkívül fáradságos munka, melyre nézve előkészület, tervezés, rendszeralkotás és a minden időkben különböző helyeken történt és keresztül vitt telepítési intézményeknek gondos tanulmányozása szükséges. Bukovinai magyar véreink rohamos behozatala vagyis bejövetele, mindezt meggátolta sok részben, úgy hogy a kelleténél jóval nagyobb számú letelepülni óhajtókat, igen nehéz volt a tervezett három telepes község régi lakosai közé csak ideiglenesen is elhelyezni. A nagy feladat megoldhatóságát az egész ország népe igyekezett elősegíteni, a részvét és áldozatkészség tényei által. Maga az anyatermészet is áldásosan közreműködött a cél elérésében: sem hideg, sem tikkasztó hőség nem fenyegetett, az egészségi állapot rosra fordulásával jó darab ideig. Az intéző körök pedig emberi türelmet majdnem felülmuló gonddal működtek a telepítés ügye körül. Minden hazafias körben buzgólkodtak a siker biztosításában. A sajtó kötelességének ismerte a lelkesedés fokozását; bár a nemes czélu közlemények mellett igen sok mendemonda és valótlanosság is látott napvilágot, a mi az ügy érdemének kétségkívül igen sok kárt okozott.

Alig telt el egy rövid hónap, ref. hitsorsosaink egy lépéssel közelebb jutottak céljuk eléréséhez. Május hó 5-dik napján Nagy Gy. akkori kormánybiztos engedelméből és intézkedései folytán a Pancsovától 8 kilométernyi távolságra fekvő Marienfeld területére települtek át. Ezen áttelepülés különösen lelki állapotukra volt jótékony befolyással. Közelebb jutottak pancsovai hitsorsosaikhoz. A békésbánnati ref. esperes Szabó János, még a telepítés tenyleges fogantatása előtt részletes utasításokat adott a pancsovai ref. lelkésznek, miszerint azon esetre, ha ref. vallású hívek is lesznek letelepítve Pancsova közelében, mi módon legyenek azok egyházi és lelki szükségéi kielégítve, általában minden egyházi ügyeik ellátva. — E megállapodásokhoz képest és teljesen a felsőbb egyházi hatóság előlegesen kikért tanácsa és jóváhagyása, nem pedig önkényesen kigondolt módszer szerint, még kevésbé anyagi előny szem előtt tartása által vezéreltetve jártam el hivatásomban. A letelepülő ref. keresztyének részére — kik között tíz balmazújvárosi ref. család és már régebben szintén hozzánk tartozott német ajku atyafiak is voltak — a pancsovai ref. lelkészi hivatalban külön anyakönyv nyitattott s a telepítés ügye egyházi tekintetben figyelemmel kísértetett. A távolabbi Ivanovától csak gyéribben jöhettek be az isteni tiszteletre. Azonban Marienfeld területére lett feljövételök után buzgóságot tanusítottak az Ur háza javainak keresésében. Már az áldozó csütörtök és pünkösztől ünnepeken több telepes ref. atyafi vett részt az ünnepi istentiszteletben és az urvaesorában is. — Junius első vasárnapjának délutánján pedig majdnem az összes telepesek megjelentek a pancsovai templomban, hol 2. Pét. 1, 1—12 felett tartatott ez alkalommal egyházi beszéd. Az isteni tisztelet végeztével a templom

előudvarában külön és ismételten szívökre köttetett fontos hivatásuk és kiválasztatásuk nagysága. Az esetről esetre előfordult functiókat, temetést, beteglátogatást, részben keresztelést is, továbbá gyakoribb időközökben a lelkipásztori látogatást, összekötte bátorítással, vigasztalással, serkentéssel stb. Marienfelden teljesítém. Így vezettettek az egyházi dolgok egész augusztus 25-ig.

Ezen idő tartama alatt a telepítési ügyben, kivált annak vezetésében több rendbeli változások és alakulások történtek, melyekre ismét visszatérni, épen ezen egyházi lapban, sem nem időszerű, sem nem helyén való. Telepes testvéreinket sem érdekelték azok; ők azokra néztek, melyek előttök van s várták jövőjük biztosítását. Erre nézve határozott lépés történt augusztus 25-dik napján, a mikorra is az összes bukovinai reformátusok Pancsova közelébe, Hertelendyfalvára telepítették át, mint végleges lakóhelyökre. Ez áldásos intézkedés Gromon Dezső aldunai telepítési kormánybiztos atyai gondoskodásának bizonyossága. Gyönyörű reggel volt, midőn a telepesek jó nagy része a hertelendyfalvi kis mogyoró erdő aljában háláadó isteni tiszteletre egybegyültek. — Pontban 8 órakor megérkezett Gromon kormánybiztos is. Rövid előima után alkalomszerű egyházi beszédet tartottam az egybegyült hívekhez emez örömnappal reggelén, midőn nagy Istenünk kegyelmének s atyai szeretetének rajtok lett megújulásáért szívöböl hálákat adni s lelkeiket a keresztyéni buzgóság szárnyain a mindenhatóhoz felemelni összegyülekeztek s mindnyájok szívóhajlásának, reménységök s bizodalomuk egyik főczéljának megvalósulásához ismét közelebb jutának. — Annyi esdés, sóhaj és vágyódás után jól esett visszatekinteniök a multba s új reménnyel, bizodalommal néztek a jövőbe. „Hajótok — mondám többek közt — mely idáig annyit hánykódott ide s tova, ime horgonyt vetett, itt hol állunk, itt e szent hazának Ararát hegye számotokra, hol kikötöttetek s hol a kegyes pátriárka példája szerint, sziveitek oltáráról fel kell szállani a háláadás füstjének az Ur zsámolya elé. Itt van számotokra az ígértetett föld, hol a kiállott viszontagságok után megújítja veletek az Ur az ő ígértetét, hogy járjatok törvényeiben és utáiban.“ A multa való visszaemlékezés s az örömteljes jelenre való tekintés után felmutattak előttök honpolgári és keresztyéni kötelességeik s hivatásuk nagy fontossága, mely magasztos feladat megoldására törekedniök kell. Hosszabb utó imádság és apostoli áldás zárta be az ünnepély egyházi részét. Ekkor Gromon kormánybiztos, a felvont nemzeti zászló alatt egybegyült telepes atyafiakhoz szeretetből származott, megnyugtató és bátorító beszédet intézett. — Biztosítá őket a magyar kormány és a haza népének jóindulatáról és saját atyai, testvéri szeretetéről, felhíván mindnyájokat arra is, hogy eme jóindulatot és szeretetet törekedjenek boldogulásukra áldásosan értékesíteni. Beszédéből ki volt zárva bármilyen pusztá ígértet. Azonban azonnal utalványozta számokra az építéshez szükséges szálfákat ingyen s megmutatá, hogy kiki a már megengedett házhelyén hova és miként építse fel a télire alkalmas hajlékot, melyet idő multán, szorgalom és kitartó munka által szilárd és állandóbb építkezéssel válthatnak fel. A kormánybiztos ur, kit ez alkalommal volt szerencsém harmadizben láthatni, ez ünnepély után a városba, én pedig egy még Marienfelden meghalt és ott volt gyermek eltemetésére indultam.

Egyesek serényen munkához fogtak; kiki saját belátása vagy családja nagyságához képest összeállítá lassankint hajlékát, a restebbeiket nem említve. Az építkezés munkáját azonban egy közbejött esemény megakasztással fenyegette. Ugyanis az aldunai telepítési ügy élén jelenleg álló kormánybiztos, megbízatásához s a dolog természetéhez képest szilárd alapokra kívánván fektetni a telepítések ügyét, a már beköltözöttekkel vetett számot. Augusztus hó folyamán pedig az összes andrásfalvi reformátusok, megannyian mind eljöttek, sőt többen és pedig a jobb módúak beakartak indulni, a mi az ügy biztos fejlődését nagy mérvben megakasztotta és az eddig elért eredményeket veszélyeztette volna és pedig azért, mert e szándékba vett újabb bevándorlás felől a jelenlegi intéző körök s Gromon királyi biztos is tudomással előre nem bírván, semminemű előkészületek nem tétethettek. Ez ügy tudvalevőleg aként egyenlítettett ki, hogy mindaddig, míg a további nagyobb arányú betelepítés kellőleg előkészítve s rendezve nem leend: künn levő véreink maradjanak jelenlegi otthonukban, biztosítottván a felől, hogy e fontos, nemzeti ügyben a magyar kormány is kötelességének, hivatásának ismeri a magyar nemzet és haza jól felfogott érdekeinek teljes mérvben megfelelni. — Ily állásban a dolgoknak, magam is tisztázni kötelességemnek ismertem, Tomka andrásfalvi lelkész társamat figyelmeztetni azon beállható veszélyes következményekre, melyek az ügy előkészítése előtt történendő bevándorlásból származhatnak. — Ajánlottam neki tisztvársi bizodalommal, hogy a magas kormány ez ügyben teendő érdemleges intézkedéséig igyekezzenek türelemmel várni s ne tegyék ki magokat a bizonytalan jövő esélyeinek. — E bizalmas tisztvársi levelemet kegyes volt andrásfalvi kollégám félremagyarázni és az én szeretetből eredett tájékoztató és óvó szavaimat nyereségvágyának feltüntetni. Mintha bizony én utjába állanék egy egyház és lelkész társam jövőjének. Mily megfontolatlan! Daczára a legjobb czélzattól, a legilletékesebb körök részéről is kijelentett tanácsnak, egyes családok folyton vándoroltak be a legújabb időkig. Ez aztán a biztosabb, szilárdabb rendezést megnehezíté. S ha az intéző királyi biztos bölcsesége meg nem találja a helyes középutat, és ezen való haladásában akadályok gördülnek utjába épen azok részéről, kiknek jövőjéért s boldogításáért működik: akkor bizonyára az akadály gördítőket nem lehet menteni, sőt inkább eljárásukat kárhóztatni kell.

Elég az hozzá, hogy hertelendyfalvi székely véreink, miután őszi vetés alá három-három hold legjobb minőségű szántóföldet megkaptak, hajlékaikat összeállították — a ki nem tette, csak is önmaga az oka — egyet óhajtottak még, ugyanis azt, hogy egyházi tekintetben hova tartozásuk és rendeztetésük irányában is, állandóbb és biztos intézkedések tétessenek. — E kérdés megoldása Szabó János békésbányai buzgó esperesnek jutott osztályrészül. Ő örködött ez ideig is, a páncsovai ref. lelkész közreműködésével, a rend felett. Az ideiglenes jellegű intézkedéseket, a körülményekhez képest állandóbbakra változtatandó, október 21-dik napján megjelent Hertelendyfalván, megtekintette a telephelyeket, meglátogatta a betegeket s mindenkinek tudokra adta, hogy 22-én reggeli nyolcz órára a meghatározott szabad téren gyűljenek össze, hogy látogatásának főczélját meghallják s megvalósítsák.

A meghatározott időben és helyen szép számmal egybegyűlt hivek körében Szabó esperes megjelenvén, szívélyes üdvözet után, és Istenhez bocsátott buzgó imádság után alkalomszerű, fenkölt szellemű, keresztyéni egyházi beszédet tartott, melyből emlékezet után egyes gondolatokat ide igtatunk. „Szeretett hitsorsosaim, atyámiai az Urban! Eljöttem hozzátok, hogy mint a békésbányai ref. egyházmegye törvényes egyházi feje, hivatásomhoz képest tapasztalatot, meggyőződést szerezzek külső állapotokról, különösbbe pedig eljöttem azért, mert egyházi éltetek gondozását s felvirágoztatását, lelkem teljességéből szívemen hordozom.“ Emelkedett beszéde folyamán kifejté azon hasonlatosságot, mely az ígéret földére vágyakozott kiválasztott nép s bukovinai székely véreink között van. Nem lehet — ugymond — hogy míg a régi mégis új hazába vágyakoztak: vissza ne gondoljanak azon helyre, mely bár nem szolgaság hazája volt rájuk nézve, de még sem nyujthatta azon boldogságot, melynek feltalálásáért szívök ide vonzódtak. Sokáig felejthetlen lesz még előttök ama hely, hol atyáik porai nyugosznak, hol bölcsőjük rengett, hol számos vérszerinti szeretteik tartózkodnak. Ime az Ur utai kifürkészhetlenek. Ama kiválasztott népet Isten kézen fogva hordozta s vezérelte el az ígéret földére, táplálta őket testileg az égből aláhullott manna által, lelkiképen pedig szent igéjével. Őket — véreinket — is az Ur vezérelte el e szent hazának földére, melyet apáink vére és szerető honfiai szívekben fakasztá fel a manna forrását, míg másfelől szent beszédének áldását is fentartotta számokra. Most itt az ígértetett földön állanak, hol fenséges hivatás, a haza és egyház iránti fontos és nemes kötelességek megoldása vár rájuk. E hivatás betöltésében hassa át őket a keresztyéni hit, Istenben való erős bizodalom, hassa át őket az Ur és felebarátaik iránt való hő szeretet, mely mindent elszível, mindent hisz, mindent remél, mindent kitűr és soha el nem fog; lelkesitse keblöket a keresztyéni józan reménység, mely a hivatás és kötelesség hű beteljesítése után vár Istentől áldást, mert csak is az ily reménységről mondja az irás, hogy az meg nem szégyenül. Mint polgárok és keresztyének igyekezzenek a haza és az anyaszentegyház diszei lenni, hogy világosságuk úgy fénylőjen, hogy mások is látván honpolgári és keresztyéni nemes érdemeiket, dicsőítsék Istent, a mennyei atyát. — Eszmedus, népies nyelven tartott remek beszéde végeztével kifejté látogatásának másik czélját is, hogy ugyanis a hertelendyfalvi ref. telepések között a ref. egyházat, egyházi törvényeink alapján és értelmében megalakítsa. Előadja, hogy ez idő szerint csak is leányegyház vagy társegyház alakításának kérdése forog fen, de ez által távolról sincs lehetetlenné téve, hogy ha a viszonyok változtával, idő multán önálló anyaegyház szervezésének szükségessége lépendene előtérbe, ez is megvalósulást nyerhessen. A részletesen tájékoztató és felvilágosító beszédre egy értelemmel azt felelték a jelenlevők: „megértettük.“ Ezek után az egyházi törvények értelmében a lélekarányhoz képest 8 presbyter és egy gondnok választására hivatott fel a gyülekezet. Mind a presbyter atyafiak, mind a gondnok közfelkiáltással lettek megválasztva. A megválasztott gondnok neve Lócsei János. Az eskütelétel a község házában történt meg a törvényesen előírt esküforma szerint. A választás eredményének felol-

vastatása után Szabó János esperes a hertelendyfalvi ev. ref. leányegyházat törvényesen megalakultnak kinyilvánította s annak mindennemű egyházi ügyeinek vezetését és ellátását a páncsovai ref. anyaegyház lelkésze által törvényesen teljesítendőnek kijelenté, ismételtén megjegyezvén, hogy ha a körülmények változása, a viszonyok alakulásai önálló egyház szervezését teendik szükségessé: lelki örömeire fog szolgálni, ha ezt is megvalósulva láthatandja. Legyenek azért jó reménységgel és bizodalommal Istenhez, munkálják teljes erejük és Istentől nyert tehetségeik szerint a haza és anyaszentegyház javát s önboldogulásukat és életökön, munkájokon láttassék meg gazdagon s maradjon velök mindenha az Ur áldó kegyelme és szeretete. Utó ima s az apostoli áldás után szívélyes bucsut véve mindnyájuktól, miután még az ujonnan választott gondnok és presbyter atyafiak megköszönték az esperes ur szíves látogatását s intézkedéseit: a gyülekezet a nap eseményeinek emlékeivel oszlott szét.

Igy alakult meg a páncsovai ref. anyaegyház ez idő szerinti leányegyháza Hertelendyfalván. E sorok írójának hő óhaja, hogy ez egyház növekedjék a keresztyéni s honpolgári erényekben s feleljen meg az elébe kitűzött fenséges de küzdelmekkel járó feladatnak. Mely feladat megoldását bizonyára nem mozdítják elő oly hirlapi közlemények, melyek meggondolatlan, helytelen és alap nélküli feltevésekből eredve, míg egyfelől személyekre céloznak, addig a nemes ügynek nagy kárára vannak. Az anyaszentegyház terjedését, az egyesek javát s a közös haza boldogítását helyes utakon és illő módokon kell munkálnunk. Az új egyház tagjainak s mindazon nemes lelkeknek, kik annak boldogulását szívők szerint munkálni hivatvák és kívánják is: adjon Isten keresztyéni szilárd hittel párosult szeretetet, józan reménységet és okos értelmet!

Páncsova, 1883. október.

Erdős József.

Vidéki tudósítás.

Furta, 1883. október 31.

E hó 27-én utam Álmosdra vezetvén: már távolról fel tünt a csillogó bádgos torony, melyen két évvel ezelőtt szabadon süvöltött keresztül a zivatar; beérkezvén a községbe, figyelmemet mint egyházi embernek, legelőbb is a szép leányiskola ragadta meg. Láttam a régit, leroskadottan 100 év terhe alatt, hogy vissza térjen a földre, a melyből vétetett.

A torony már messziről kiáltott rongyos tetejével, az iskola agyonütéssel fenyegette az iskolás gyermekeket: be állott tehát az építés szüksége, de miből? E kérdés előtt tehetetlenségének, szegénységének érzetében, elnémulva állott meg a közönség. Nem úgy azonban az egyháznak derék főgondnoka Fráter Zoltán ur. Ő belátván azt, hogy az egyház, ha dermedtségéből ki nem ragadtatik, pusztulás, sülyedés felé hanyatlik: maga állott az ügy élére és miután tudta, hogy a költségkivetés rendesen elkeseredést szül, elindult a mult tavasszal, sárban, pocsolyában gázolva, házról házra, bezörgetett urhoz, szegényhez egyiránt, a buzgóság, a lelkesedés szent tüze gyujtott mindenütt, a közönyösség jege felolvadt, a pénz önkéntes adomány útján tekinté-

lyes összegre gyűlt, és a Pál buzgóságával bíró főgondnok, méltó utóda a vallásos lelkületű apának, ki érdemteljes buzgó gondnoka az érmelléki egyházmegyének: egy év alatt bádoggal befedette a toronyt, diszes leányiskolát építettet, ezenkívül még a lelkészlakon istállót.

A tevékeny férfi munkássága, még itt nem állapotodott meg, hanem miután tudomást vett arról, hogy az egyháznak több évi tartozása van kint, mely miatt a belhivatalnokok rövidséget szenvednek: megkezdte annak behajtását. Ezenkívül nemes törekvésévé vált egy oly alapnak teremtése, melyből a tanítóknak jobb fizetés biztosították.

Midőn szomoruan tapasztaljuk, hogy népünk a sok adó terhe alatt mikép lesz közönyössé az egyház iránt: az ily buzgó egyházvezérek előtt tisztelettel hajolunk meg, s felmutatjuk példájukat, mint ragyogó szövétneket az egyházak boruló egén.

A protestáns egyházak felett, sokan kezdik már huzni a halál lélek harangját. Félre a kötélről kishittük! mig ily férfaink vannak, a protestantismus jövője biztosítva van.

Ember Károly,
református lelkész.

Könyvismertetés.

„A belényesi ev. református egyház története.“
Írta: Vállaji Sipos Imre ev. ref. lelkész. Nagyvárad. Laszky Ármin nyomása. 1883. Ára 1 forint. A tiszta jövedelem fele részben takarékmagtár felállítására fordítatik. 141 l. K. 8°.

Magyar evangéliumi reformált egyházunk történetének egyes alkatrészei kezdenek az újabb időben a „sűrű fellegek és a bus feledékenység“ méhéből kibontakozni. Egész egyházkerületek történelmével ugyan nem dicsekedhetünk, a tiszántulit magával vitte időnap előtt a sirba nagy emlékü Dr. Révész Imre. Oh! miért is van az, hogy a szellemi kincsek másra át nem ruházhatók, örökségül nem hagyhatók, vagy a közjóra további értékesítés végett át nem adhatók?! Méltó elismerést érdemel e lapok szerkesztője, mivel hogy megkezdte a tiszántuli egyházkerület levéltárában levő adatok nyilvánossá tételét, mert így bizton reménylhetők, hogy rövid időn támadand új harezos, ki a kidőlt bajnok helyébe lépend és az eszmét meg fogja valósítani. Az egyes egyházmegyék történeteire nézve előbb vagyunk annyiban, hogy egynehánynak történelmét elő birjuk mutatni, noha egyikről sem mondhatjuk el azt, hogy nem hagytak fen kívánni valót. Ha az emberi mű tökéletlen és tökélyre e földön nem emelkedhetik: a történelmi mű minden bizonynyal ilyen. Sokszor egy felszínre jött adat egészen új irányt, szerkezetet, módosítást ad az illető munkának. Legrégibb a Kiss Bálint szentesi lelkész által készített „Békésbánati egyházmegye története“, mely mind e mai napig kéziratban van, egyik példány a debreczeni főiskola könyvtárában, a másik a békésbánati egyházmegye levéltárában van H. M. Vásárhelyen; de ez, a mennyire én 1872-ben átlapozgattam s különben mint bárki is elgondolhatja, az idő által már tul van szárnyalva, gyökeres átdolgozás által emeltethetnék a mai kor színvonalára. Egészen az újabb időkből való Kiss Kálmán a k „A szathmári református egyházmegye története. Kecskemét. 1878.“ czimű, vaskos kötetet képező, nagy fáradsággal s tanulmánynyal készült, de kevés méltánylással s pártfogással találkoztott műve, (906 lap); továbbá: Sz. Kiss Károlynak szinte nagy értékű munkája: „Monographiai vázlatok a barsi ref.

esperesség multja s jelenéből. Pápa. 1879." (446 lap); végre alulirrtól megjelent: „A zarándi egyházmegye története. Arad. 1880.“ (290 lap.)

Az egyes egyházak történetére nézve szinte megindult a mozgalom. Örvendetes a lendület, melyet e téren tapasztalunk. Pápa, Kolozsvár, Kecskemét, Nagy-Győr, Nagy-Szombat, Felső-Eőr, Felső-Vályi, Élesd, Vetés, M. Gyorok, Nagy-Kálló, M. Szalka s több más egyházaink megtalálták monographusaikat, s erős a reményünk, hogy ma-holnap nem lesz mellőztetés sorsára kárhoztatva még a legcsekélyebb egyház sem. — Mindenesetre pedig óhajtuk, hogy az a mozgalom, mely oda irányul, hogy nemzetünk ezredévi ünnepélyén minden vármegye történelme be legyen mutatva, jó hatással leend egyes egyházaink történelmének létesítésére is. Megerősít e hiedelemben bennünket a kezünk alatti fent czimzett, igen diszesen és csinosan kiállított, helyes berendezésű, tartalmas munka, melyet van szerencsém jelenleg e becses lapok tisztelt olvasóinak bemutatni, s lehetőleg megismertetni, mely is a belényesi egyház története.

Jelszóul vette szerző Galat. 5. 1. versét, előre figyelmeztetni akarván ez által a művét átlengő szellemre, a mennyiben t. i. a reformáció az evangéliommal azonos levén, annak vivmányául a lelki szabadságot domborítja s emeli ki. Ajánlva van a könyv: „Nagyméltóságu Tisza Kálmánné, született gróf Dégenfeld Ilona urnőnek,“ azon indokoknál fogva, mert ő nagyméltósága „evangéliomi keresztyén szellemtől áthatott, magasztos lelkületű, magasan álló hitrokon, hü nő, gyöngéd édes anya és kitünő erényekkel tündöklő honleány, ki szép hivatását nemesen tölti be“ — mondja szerző ajánló szavában.

Az előszóban előadja szerző munkája eredetét s erre nézve azt mondja, hogy szerény munkálkodásának gyümölcse, ez igénytelen művecske, az 1882. évi augusztus 6-án tartott templomi százados örömnepély hatása alatt jött létre. A munka tartalmi áttekintése ez:

I. Vázlatok Belényes város történetéből. 9—26 lap. II. Az egyház története 1760-ig. 27—45 lap. III. Az egyház újra ébredése 1760—1822. 46—87 lap. IV. Az egyház új korszaka 1822—1882. 88—113 lap. V. Belhivatalnokok nevei s egyesek rövid életrajza. 114—119. lap. VI. Díjlevelek. Meglevő ingatlanok jegyzéke. Felszerelések. 120—123. lap. VII. Az egyház kormányzó testülete. 123. lap. Függelékül közölve van: „A belényesi ev. ref. egyház temploma fenállásának századik évfordulati ünnepélyén elmondott imák, alkalmi beszédek és imák.“ 124—141. l.

Nem éreztem magamat hivatva e mű beható ismertetésére, annyival kevésbé pedig bírálatára, mert én levéltáraktól, könyvtáraktól s más efféléktől elszigetelten s másként is, mint szárnysegett madár, az e tekintetben megkivántató színvonalra — a kellő apparatussal nem rendelkezhetvén — repülésre képesnek nem tartom magamat; azonban a tisztelt szerző mult hó 12-én hozzám intézett eme sorai alapján: „sziveskedjék egy rövid ismertetést s kritikát közölni róla, mert méltóbb és illetékesebb egyén aligha bírálhatná meg alaposabban, mert más aligha foghatná feligy a hiányok s gyengeségek okait, mint kedves kollega ur,“ — s főként azért, mert e tekintetben én is egy ugyanazon hajóban evezek a t. szerzővel (ráfizetvén t. i. a nyomdai költségekre): bátorkodom lehető legtűzesebb ismertetést adni a kezünk alatti könyvről, mit ha kielégítően meg nem tehetek, szives elnézést és bocsánatot kérek!

Belényes város eredete s elnevezése épen úgy a régiség homályában enyészik el, mint legtöbb városunk s falunk eredete. Ámbár okmányos nyoma csak a 13-dik században (1206) van:

de hogy egyidejű őseinknek a hazába jövetelével (ha ugyan nem régibb), semmi kétséget nem szenved. Bizonyosság erre a neve. Valószínűtlen tehát, sőt erőltetett azon hagyomány, hogy valamelyik Béla nevű király ott egy nyestet lőtt volna s abból származnék (Béla-nyest) Belényes neve. Valószínűbb a Belény vagy Bölénytől elnevezés, noha ez sem kifogástalanul, mert pl. Erdélyben, mely állandó hona volt a bölényeknek, a 18-dik század vége feléig (1775-ben lőtték le az utolsó bölényt) egyetlen ily nevű helyet sem találunk, pedig ott ugyancsak helye lett volna annak, nagy falkákban tartózkodván benne a bölények. Minthogy Részó Ensel szerint „igen régi hely“ ez a Belényes: nem lehetetlen, hogy eredete és neve nemzetünk keresztyénség előtti korából való, vékony és éles hangszóval kiejtése e vastag hangzóju szónak: Bálványos; valamint ez a Baál, Bálvány szavaktól származott: úgy Belényes a Beéltől. Arad vármegyében Mikalakától északkeletre ma is meg van Bálványos falunak a neve, mely falu 1561-ben még fenállott. Gyakori, hazai helyneveink közt a vékony és vastag hangzók váltakozása. Ilyenek Arad vármegyében: Zaránd, Zerénd, Ágris, Egres, Barakony, Berekeny, Bökény, Buttyin, Karolyos, Kerülős stb. helynevek. A 9. és 11. lapokon bizonyosan sajtóhiba III. Vincze, Incze helyett. A Praytól idézett Belknes névből a k sajtó hibából áll h betű helyett. A római pápák leveleiben fenmaradt magyarországi helynevek ropantul el vannak ferditve, az aradmegyei Kő (ma Kúvin) neve pl. III. Incze 1198. június 14-én kelt levelében Caet, Cuet nevekkel iratik. Ugyancsak ő Székudvart Czikadornak, Czikodornak, utódja III. Honorius pedig (1216—1227) Sikodornak írja. Az idegen ajkuak által leirt magyar neveknél a történészek nagy vigyázattal kell eljárnia. Mondok egy csattanós példát. Az én tudtom szerint hazai történészeink és földrajziróink még most sem tudják kimutatni azt a helyet, a hol Horogszeg, a horogszegi Szilágyi nemzetség ősi fészke feküdt. Holott imé az nem más, mint a Torontálmegyében fekvő Szent-Hubert község, melyet az oláhok Mare Huruszinnak (Nagy-Oroszinak) neveznek. A „Schematismus Cleri dioecesis Csanádiensis pro anno Domini 1880.“ 43. 46. 51. 53. lapjain, az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint, a torontáli főesperességben levő s az idegen ajku tizedszedők által Hurusinnak irt egyház valódi neve Horogszeg. Talán ideje volna ősi nevét visszaadni, mert a ma divó neve közül egyiknek sincs történeti értelme. Gondolat rokonság folytán azt is megemlítem, hogy hasonlóul kellene eljárni a nagy magyar alföldi egyházmegye alkotmánytalan korszaku nevével, s „békésbánáti“ nevezete helyébe vissza kellene adni 16-dik századi ősnévét, a „makói egyházmegye“ elnevezést, Makó különben is központi fekvéssel bírván, Pánesova és Füzes-Gyarmat közt.

Belényes tehát legalább is egykoru a honfoglalással, ha ugyan nem régibb, a 13-dik századtól fogva aztán minden században többször említve előfordul. — Jelentékeny egyház volt az 1332—1337. évi pápai tizedjegyzék szerint, a 15-dik században János váradi püspök pecsétet adott Belényesnek, melyen Sz. László képe van, nyilván annak jeléül, hogy a váradi püspökséget, melynek egyik alapbirtoka volt Belényes, Sz. László alapította. De Belényes lakosai épen nem valami robotoló jobbágyok, hanem szabad polgárok valának, mint azt az 1422-től fogva fenmaradt okmányok igazolják, melyekben „Civitas“-nak nevezetik. De különben mi értelme is volna annak, hogy I. Ferdinánd az osztrák uralom lustruma alatt (1551—1556) megerősíti Belényes némely kiváltságait 1554-ben, s ugyanezt teszi Izabella királynő 1558-ban, — hanem ha Belényes szabad város volt? Egy pár

adatot, melyhez a t. szerző elszigetelt helyzeténél fogva nem juthatott, ide igtatok. 1595. ápril 16-án Gyulafehérváron tartott országgyűlésen azt végezték a karok és rendek, hogy Belényes is a rovás szerint fizessen. — Világosabban szólnak erre nézve a 17-dik század elején tartott országgyűlések. Nevezetesen: 1607. június 10-én Kolozsváron tartott országgyűlésen az végeztetett, hogy a Belényesben, mint szabad helyen megvonult jobbágyok vissza adassanak törvényes uraiknak. — Az 1608. márczius 3-án Kolozsváron tartott országgyűlésen Belényes, mely mezővárosnak neveztetik, 50 forint fizetésre köteleztetik, épen úgy, mint Felső-Bánya és Vizakna. A fejedelmi udvar költségére Belényes 1611. ápril 13-án Szebenben tartott országgyűlésen, mint szabad város 150 forint fizetésére köteleztetett, a névszerint megnevezett 14 szabad város közül csak Vizakna fizetett még annyit, a többi mind kevesebbet. Látnivaló innen, hogy népes és gazdag helynek kellett lennie. További adatok idézésétől felment szerző, az Approbata Constitutióból vett idézetei által. Emelkedett, hazafias szellemben, meleg hangon rajzolja szerző tovább a 18. és 19. századi történeteket maig, a kivonatolás csak ártana a szép és vonzó előadásnak, mely az okmányokra támaszkodik mindenütt, mi főkéllék történelmi munkánál, — annál fogva magához a könyvhöz utaljuk az olvasót.

(Vége köv.)

Különfélék.

Lapunk mult számában az akad. tanrendben a keleti nyelvészetre vonatkozó pont így javítandó: A keleti és hasonlító nyelvészet köréből: Arab nyelv elemei hetenkinti öt órán; Ujpersa nyelv hetenkinti öt órán.

Keresztyén ifjusági egyletek. Fermand Károly ur, mint a keresztyén ifjusági egyletek Genfben székelő központi bizottságának titkára, városunkban időzik. Itteni munkájáról, valamint azon ügyről, melynek képviselőjében utazik, lapunk közelebbi számában részletesen fogunk szólni.

Petőfi szobormintának leleplezése a legközelebbi számban foglalt program szerint fényes közönség jelenlétében október 31-én folyt le. A valójában szép és kitűnő iskolai ünnepélyről, jövő számunkban emlékezünk meg.

Gyászhir. Kun Károly zsidói nyug. ev. ref. lelkipásztor október 31-én reggel életének 66-dik, házasságának 37-dik évében hosszas betegség után elhunyt; temetése november 2-án Zsidón történt meg. Nyugodjanak békében az Ur sokat szenvedett szolgálójának porai.

Nagy József-féle kegyes alapítvány évi 500 frtos ösztöndíja, az 1882-dik évről Kiss Bertalan segédlelkésznek íteltetett oda, az azt kezelő bizottság egyhangú ítélete szerint. — E szerint nevezett atyánkfia ezen félévet külföldön fogja eltölteni. — Érdekes tudósításaival úgy hisszük, lesz alkalmunk találkozni.

Van szerencsém jelenteni, hogy a „Téli Ujság” című vallásos olvasmányokat tartalmazó néplap, a ránk következő december, január, február hónapokban a „Vallásos iratokat terjesztő egyesület” kiadásában és javára, az én szerkesztésem mellett 15 számban ismét meg fog jelenni. Bátor vagyok e vállalat pártolására felkérni lelkész társaimat s mindazon t. hitrokonokat, kik népünk vallá-

sos mivelődése iránt érdeklődnek. Igyekezem rajta, hogy a lap méltó folytatása legyen eddigi folyamainak. Jeles munkatársak közreműködésével vagyok biztatva. Igen szép illusztrációkról gondoskodtam. A „Téli Ujság” ára marad az eddigi t. i. egyes szám ára 2 kr. Husz példányon felül postadíj nem számítatik, de ennél kisebb megrendeléseknél, nehogy a porto a lap jövedelmét feleméssze, kénytelenek vagyunk a postadíjt is, a t. előfizetőktől kérni E szerint egy példány előfizetési díja külön czimszalaggal lesz 39 kr, 5–6 példány mehet 2 kros postabélyeg mellett, ezenfelül több példányt tartalmazó csomagra 5 kr számítandó. — Minél számosabb megrendelést kér — Makón, 1883. október 29. — Csécsi Miklós, ref. lelkész.

Megjelent az „Evangyéliumi Lelkészi Társág” gyászbeszédre. — Tartalmaz 18 halotti predikációt, 18 gyászbeszédet, 18 imádságot következő szerzőktől: Dobos János, Lukács Ödön, Farbaki József, Nagy Lajos, Czelder Márton, Molnár Sámuel, Hegyemi Kiss Kálmán, Nagy Imre, Görömbei Péter, Rác Károly, Gulyás Lajos, Bod János, Margócsy József, Katona Lajos, Fehér Gyula, Halka Sámuel, Szilágyi Márton, Dombi Lajos.

Az előfizetést 1 frt 50 krjával november végéig elfogadom. Azon t. előfizetők, kik példányaikat kemény kötésben óhajtják, 20 kr kötési árt sziveskedjenek küldeni. — Az Ur kegyelme legyen mindnyájunkkal! — Felsőbánya, 1883. október 25. — Czelder Márton.

Tartalom: Petőfi vallásos világnézete. Balogh Ferencz. — Mire bánkódom ó te én szívem! Kálmán Farkas. — Haladás a theologiában. Bethlendi Endre. — Megjegyzések egy reggeli ének bírálatára. Kótai Lajos. — A bibliai hat napi teremtés elbeszélése és a tudomány adatai összhangzása. Könyves János. — A Luther-ünnepély Wittenbergben. Sulyok István. — A Leibnicz-ünnepély Lipesében. Dicsőfi József. — A hertelendyfalvi ev. ref. leányegyház köréből. Erdős József. — Vidéki tudósítás. Ember Károly. — Könyvismertetés. — Különfélék. — Hirdetés.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Géresi Kálmán.**

Pályázat

a bihar-tordai reform. lelkészi állomásra.

Évi fizetés: készpénz 41 frt, 25 köből buza, 25 köből árpa, 54 hold szántó föld, melyből az egyház összel 15, tavasszal 5 hold földet minden évben megszántat; 7 sor szőlő; minden lovas gazda 2 véka örlést tesz, a marha ígás gazda egy-egy szekér buzát vagy szénát behozni tartozik; 2 öl tűzifa, 2 iteze vaj, a templom udvara alsó részének használata és stóla.

Középszámítás szerint az összes fizetés 920 forintra lévén becsülve, az állomás másod osztályu.

A felszerelt pályázati kérvények folyó évi november hó 30-dik napjáig Dávidházy János espereshez Pocsajba (Biharmegye) küldendők.

Debreczen, 1883. október 30.

Révész Bálint,
püspök.